

parelst.narod.ru/017.htm. 14. Таран Ю. Національні держави в сучасному світі // URL: <http://www.dialogs.org.ua/ru/material/full/2/1055>. 15. Токар Л. Національна держава – і мета, і покликання // Віче. – 2006. – № 3/4. – С. 40–42. 16. Rosenau J.N. *New Dimension of Security: The Interaction of Globalizing and Localizing Dynamics* // *Security Dialogue*. – 1994. – Vol. 25, September. – P. 215 – 292.

УДК 321.01:342.5

Я. Турчин

Національний університет “Львівська політехніка”

ПРИНЦИПИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ ПРАЦЯХ ОТТО ЕЙХЕЛЬМАНА

© Турчин Я., 2009

Аналізується теоретичний доробок відомого політичного діяча, вченого і правника кінця XIX – першої третини XX ст. Отто Ейхельмана щодо принципів і шляхів реалізації влади в державі. Розглядаються принципи розгалуження влади, її відповідальності, децентралізації, а також механізмів їх функціонування в поєднанні з федеративними засадами державного будівництва.

The theoretical working-out of the famous political figure, scientist and lawyer of the end of XIX and the first third of XX cc. Otto Eihelman concerning the principles and ways of realization of the state power. The principles of the power its responsibility, decentralization and also mechanisms of their functioning in the combination with federative foundations of the state forming.

Політична система сучасної України перебуває у стадії становлення усіх її компонентів, наповнення їх новим змістом і функціями, що відповідають статусу незалежної демократичної держави. Одним із основних завдань є розбудова ефективної системи державної влади, що дасть змогу забезпечити успішну реалізацію політичних курсів, спрямованих на стабілізацію і розвиток економічної і соціально-політичної сфер українського суспільства, а також подолання тих кризових явищ, які є характерними для України. Процес реформування системи державної влади характеризується браком державотворчого досвіду, що спонукає нас використовувати досвід інших країн, який не завжди відповідає потребам і світогляду українського народу. Набагато доцільніше застосувати національні надбання у справі організації державної влади, розроблені нашими попередниками на зламі XIX і XX ст. Особливо це стосується українських учених-емігрантів – безпосередніх учасників національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. Вже перебуваючи в еміграції, вони не лише оцінювали причини поразки національної революції, а й пропонували нові шляхи розвитку Української державності з врахуванням помилок минулого.

Помітне місце серед них посідає Отто Оттович Ейхельман, який є автором багатьох наукових праць, що розглядають проблеми українського державотворення і шляхів його реалізації. Вони не втратили своєї актуальності й сьогодні, а теоретичні здобутки ученого можна перевести у практичну площину сучасних суспільно-політичних процесів в Україні.

Науковому, об'єктивному дослідженню теоретичної спадщини О. Ейхельмана суперечив в умовах тоталітарного СРСР безглуздий, механістичний поділ науковців на марксистських – означає “прогресивних”, та немарксистських – “фальсифікаторів” науки. Усіх українських учених, які проживали за кордоном і мали чималий науковий доробок, кваліфікували як “буржуазно-націоналістичних”, чіпляючи їм різноманітні ярлики. Тому лише після проголошення незалежності України з'явилися реальні можливості для вивчення наукової спадщини ученого. Одним із перших вітчизняних науковців, хто почав досліджувати суспільно-політичну концепцію О. Ейхельмана в умовах незалежності, став В. Потульницький. Для усвідомлення внеску О. Ейхельмана у процес українського державотворення важливими є праці В. Верстюка, Т. Осташко, М. Комариці, І. Бегея та інших, в яких стисло висвітлюються біографічні дані та основні етапи суспільно-політичної діяльності О. Ейхельмана. Але значна частина науково-теоретичної спадщини ученого залишилась поза увагою дослідників. Тому метою публікації є аналіз поглядів О. Ейхельмана щодо принципів організації

державної влади, а також практичних шляхів її впровадження і функціонування. Беручи до уваги досвід національно-визвольних змагань 1917–1920 рр., питання системи державної влади та виділення основних принципів її реалізації О. Ейхельман вважав одним із найістотніших у процесі державного будівництва.

Розуміння ученим сутності державної влади тісно пов'язане з його трактуванням держави як політичного утворення. О. Ейхельман визначав сучасну державу як «...постійний, тривалий, спільно-житловий устрій вільних людей – громадян на певній, постійній території, упорядкованій під головуванням найвищої одноцільної влади з активною участю громадян у відповідних формах з правом урядування у державі з метою найкращого, по змозі, задоволення духовних та економічних потреб всіх шарів населення країни, захисту внутрішньої і зовнішньої безпечності держави, але без жодної мети обмежувати у більш ніж потрібній мірі індивідуальну вільність громадян та їх вільних суспільних угруповань у їх господарському та культурно-духовному житті» [3, с. 38]. Серед ознак держави, таких як територія і населення, О. Ейхельман виділив і пануючу над ними найвищу владу. Цілком очевидно, що основне призначення державної влади – це гарантування безпеки населення і свободи особи, задоволення інтересів всіх суспільних верст та їх узгодження. Разом з тим О. Ейхельман чільне місце в процесі організації державної влади відводить народу, як єдиному її джерелу, який через засоби прямої і представницької демократії може впливати на її утворення і функціонування. В умовах сьогодення усе ще актуальною є думка вченого про місце і співвідношення «охлократичного» і «демократичного» типу керівництва в системі державного управління. Так, у 1920 р. він писав, що «...не охлократична нерозсудливість повинна бути допущена до порядкування державою – це було б каліцтвом політичного уявлення національної держави; а управління держави мусить належати організованому демократичному розуму – політичній дієздатності» [1]. Іншими словами – владу в державі повинні реалізовувати найкращі, виважені і компетентні управлінці.

Особливу увагу учений акцентує на формі відносин між державною владою і суспільством. У цьому контексті він зазначив, що основною функцією державної влади є оборона безпечності порядку у державі як у внутрішньому, так і зовнішньому вимірах. Разом з тим О. Ейхельман підкреслював, що сучасна держава фактично є обмеженою у можливості реалізувати зазначену функцію. Тому, на його думку, «...державна влада в наші часи уже не може не визнати за суспільством самодіючого права останнього на вільне життя, доки поодинокі прояви цього життя не робляться дійсно шкідливими для безпечності держави в цілому» [3, с. 22]. Йдеться про можливість громадян впливати на формування і реалізацію державної влади, вести контроль за її діяльністю. Основною метою державної влади учений називає забезпечення вільного розвитку її громадян.

Впродовж усього свідомого життя О. Ейхельман відстоював демократичні ідеали, був відданим прихильником верховенства правових норм у системі організації держави і державної влади. Аналізуючи розвиток політичної думки про державу, О. Ейхельман виділив тогочасні її форми: конституційну монархію, союзню державу і демократичну республіку. Остання, на його переконання, на відміну від інших форм для нормального функціонування потребує високого рівня громадянської гідності і розсудливої поміркованості в поєднанні з демократичним світоглядом представників державної влади. Її організація є надзвичайно складною справою і потребує високої громадянської відповідальності. Дослідник розглядає і питання легітимності державної влади. Правове обґрунтування державної влади закладене не у формальних документах, наголошує О. Ейхельман, а у етичному характері державної влади, і діє за умови, коли державна влада раціонально і відповідально виконує свої державні обов'язки на користь цілого суспільства.

Дослідник виділив основні завдання у розвитку сучасних держав, які безпосередньо пов'язані з виведенням основних засад і принципів організації влади в державі. По-перше, це реалізація представницької демократії через парламент і подібні до нього установи. По-друге, розширення повноважень виконавчої гілки влади з одночасним впровадженням чіткого механізму її відповідальності за прийняті рішення і їх наслідки для українського суспільства. По-третє, реалізація ідеї народного суверенітету, за якої народ може впливати на процес організації і функціонування державної влади.

Основним елементом державної організації є державна влада, яка організовується у певний визначений спосіб. Державну владу О. Ейхельман визначає як «...виключно офіційну інституцію, яка вимагає певного виконання від всіх чиновників влади службових обов'язків» [3, с. 29]. Влада в державі носить виключно публічно-правовий характер. Розмірковуючи про призначення держави як основного політичного інституту, О. Ейхельман констатує: «Держава існує і функціонує для людей, котрі в ній живуть... Над ними має держава примусову і об'язуючу їх владу з метою заспокоювати інтереси народу» [1]. Основи для реалізації влади закладені в конституції, а деталі є результатом звичайного законодавчого процесу.

Базові підстави та принципи державного устрою, зазначає учений, декларуються в особливому законодавчому акті – конституції або основному законі. Конституція формулює основи державного устрою: по-перше, визначає склад державної влади (законодавчої, виконавчої, судової); по-друге, проголошує основні права громадян. Здебільшого статті конституції носять декларативний характер, відображаючи певні принципи для втілення яких повинна проводитись законотворча робота. Основний закон містить директиви, які є обов'язковими для законодавчої гілки влади і втілюються в державну практику за умови ефективного функціонування законодавчого органу. У світовій державній практиці, констатує О. Ейхельман, траплялися непоодинокі випадки, коли конституції приймалися поспіхом, значною мірою копіюючи досвід інших конституційних держав. Наприклад, у більшості європейських конституцій зустрічаються позичання з бельгійської конституції 1830 р. На його думку, прийняття і впровадження основного закону не може проводитись поспіхом. Великого значення О. Ейхельман надавав конституційному досвіду інших держав з метою його застосування до потреб української державності. Щодо Української Народної Республіки, зазначає учений, то наприкінці 1920 р. з представників суспільства, уряду, різних політичних партій була створена комісія для роботи над створенням проекту конституції з урахуванням тогочасних політичних особливостей українського державотворення. Характеризуючи результати роботи комісії, О. Ейхельман констатує: «Праця проводилася не наспіх і дуже обдуманно й спокійно, і з боку мови й стилістики проект був забезпечений розглядом його найкращих знавців української мови, і юридична точність у формулюванні артикулів проведена з педантичністю» [3, с. 38].

Думки ученого про систему державного правління отримали завершення і об'єднання в авторському проекті Конституції УНР, написаному О. Ейхельманом у 1921 р. Вже набагато пізніше, перебуваючи в еміграції, у 1934 р. він задекларує нові шляхи розвитку української держави і права, але не відмовиться від принципу демократизму, народовладдя, федералізму і децентралізації влади. Серед базових принципів авторського проекту Основного закону УНР О. Ейхельмана виділяються: принцип федералізму і народного суверенітету. Саме вони, на його думку, обмежують «всевладне володарство парламенту», парламентського абсолютизму, посилюючи позиції установчої гілки влади через участь народу в референдумах, плебісцитах тощо. Сам автор зазначає, що його проект ставить за мету підсилити установчу владу і розширити зміст конституції значною кількістю директив законодавчій гілці влади. З цією метою О. Ейхельманом був складений і проект конституції поодиноких земель УНР. Саме ж прийняття Основного закону він вважав принциповим питанням для України, бо «у конституції держава одержує своє правне здійснення на підставі сучасної політичної культурності» [3, с. 39]. У своїх працях особливу увагу він приділяв питанню розподілу і децентралізації влади.

Основою функціонування влади, наголошує О. Ейхельман, є поділ її функцій. Принцип поділу влади в державі повинен реалізовуватися з метою, «...щоб найкращим способом забезпечити в державі, перед різними функціями державної влади, політичну суспільну і особисту свободу громадян» [3, с. 39]. Розвиток державної організації сприяв впровадженню принципу поділу влади через реалізацію двох основних складових цього процесу. По-перше, це поділ влади відповідно до концепції, сформульованої Монтеск'є. По-друге, це створення раціональної демократичної об'єднаної форми різних гілок влади. Здійснюючи екскурс в політичну історію, О. Ейхельман звертається до досвіду американської федеральної конституції 1788 р. Разом з тим він констатує, що в тогочасній європейській державній практиці не зовсім правильно реалізований принцип поділу державної влади, а «шиворот на виворот», коли парламент, маючи повноваження в законодавчій сфері, фактично підпорядковує собі виконавчу владу, яка за принципом парламентаризму очолюється парламентським міністерством. Фактично самостійними функціями наділяється лише судова гілка влади, а рішення суду носять самостійний характер і є незалежними ані від виконавчої, ані законодавчої гілки влади. Одночасно, підкреслює О. Ейхельман, над трьома гілками влади «панує з'єднуюча їх конституція», де не зовсім повно і чітко визначено становище установчої (верховної) гілки. Як виняток, він називає приклад Швейцарії і до певної міри Бельгії. Наприклад, в американській конституції, констатує О. Ейхельман, установча влада виконує роль об'єднаної і реалізується доволі чітко: голова виконавчої влади (президент) обирається всенародно, незалежно від парламенту, а закони парламенту, які носять антиконституційний характер, скасовуються союзним судом. Натомість міністри підпорядковуються виключно президентові. Очевидно, що О. Ейхельман виражає свою прихильність до організації президентської форми республіки. Одночасно він звертає увагу на досвід багатьох країн (Америку, Австрію, Німеччину), де поділ державної влади гармонійно поєднується із федерально-державною організацією – поділом державної влади між поодинокими землями, що утворюють союзу державу. О. Ейхельман

стверджує, що у тих державах, де немає федеративного устрою, принцип децентралізації влади може реалізовуватись через місцеве самоврядування з автономними повноваженнями.

У державах з федеративним державно-територіальним устроєм в конституційних актах повинен закріплюватись як федерально-державний устрій цілої держави, так і земсько-державний устрій поодиноких земель, з яких складається федеральна організація. Федерація і землі об'єднуються федерально-державною конституцією, яка визначає межі їхніх повноважень. Натомість установча влада федерально-державної організації наділяється правом змін ступеня їхніх владних повноважень. Установча влада належить всім громадянам федерації і здійснюється через всенародне голосування – референдум. О. Ейхельман підкреслює, що це є найвища державна влада, яка об'єднує вищу центральну, федеральну і владу поодиноких земель, визначає сферу їхніх повноважень, відповідно до яких вони функціонують незалежно одна від одної. Як наслідок, «...державний *«абсолютизм»* в такий спосіб принципово децентралізується, що відповідає духові нашої політичної епохи; і місцева індивідуальність місцевим способом обороняється проти, так би мовити, політичного *левіафанства* центру» [3, с. 40].

Питання децентралізації державної влади О. Ейхельман тісно пов'язував з організацією державно-територіального устрою України у формі федерації. Буде справедливим твердження, що сама федеративна ідея ученим трактується як один із засобів досягнення певного типу державної влади – демократичної, децентралізованої, відповідальної і залежної від волевиявлення народу. «Тільки при відповідному – справедливому, раціональному, конкретному розподілу цілої системи державних функцій між державою і громадою, волостю, повітом, землею і державою, – констатує О. Ейхельман, – твориться міцне прив'язання і до місця, і до держави, і до федеративно-державного ладу, бо всі потреби, заспокоювані державним ладом, повністю і на всіх ступенях його функцій будуть правильно, справедливо і доцільно заспокоюватись згідно з дійсними живими вимогами» [2]. Публічно-правова влада в державі повинна організовуватись у волості, повіті, землі та державі. До складу федеральної державної організації УНР О. Ейхельман відніс такі установи: 1. Федерально-державна установча влада народу УНР. 2. Надзвичайне національне зібрання. 3. Федерально-державний парламент, до складу якого входили дві палати: Земсько-державна та Федерально-державна ради. 4. Федерально-державний голова. 5. Федерально-державні міністерства. 6. Федерально-державний суд. 7. Федерально-державний контроль. 8. Місцеві органи Федерально-державного управління.

О. Ейхельман запропонував власну систему розподілу державної влади, поділивши її не на три класичні, а на п'ять гілок. Так він виділив установчу владу, якій підлягають законодавча, урядово-виконавча, судова, фінансово-контрольна і місцеве самоврядування у повітах, громадах та землях. Вважав, що такий механізм розподілу влади є послідовним і логічним завершенням ідей Монтеск'є та відповідає тогочасним потребам культурно-політичного життя. О. Ейхельман, окреслюючи систему державної влади в Україні, намагався реалізувати кілька істотно важливих завдань. По-перше, визначити чіткі конституційні межі діяльності парламенту. По-друге, механізм організації і функціонування виконавчої влади створити відповідно до суворой правомірності її діяльності на засадах судової відповідальності. По-третє, забезпечити органам державного управління самостійність і незалежність від прямих партійних впливів, різної безпідставної причетності до «партійної пристрасті», а також суб'єктивної позиції керівництва. По-четверте, підвищити авторитет виконавчої влади на усіх рівнях, тобто її діяльність повинна ґрунтуватись на авторитеті, а не на примусі, покаранні й силі. По-п'яте, втілити у суспільно-політичну практику незалежності суду і фінансового контролю від парламентської і виконавчої влади. По-шосте, контроль судової гілки влади над конституційністю дій парламенту [7, с. 54].

Найвищою державною владою УНР О. Ейхельман проголосив верховну, або установчу владу. До здійснення установчої влади згідно з проектом міг бути допущений кожний громадянин УНР, що досяг 25 років, жив на власні засоби, був незаплямований судом і працевлаштованим, мав повну дієздатність. Саме Федерально-державній установчій владі належало цілковите право відхиляти, доповнювати та вносити зміни до Основного закону шляхом проведення референдуму.

Законодавча влада концентрувалася в парламенті, який одночасно наділявся і деякими функціями виконавчої та судової гілки влади, а також затверджував висновки фінансового контролю. Вищим законодавчим органом УНР, за пропозицією О. Ейхельмана, був Федерально-державний парламент, який складався з двох палат: Земсько-державної палати і Федерально-державної ради. До складу Земсько-державної палати входили по три – п'ять представників від окремих земель, залежно від кількості населення. Вони обиралися терміном на два роки. Депутати Федерально-державної ради обиралися на чотири роки всенародним, таємним, прямим голосуванням на пропорційній основі представництва. До компетенції Федерально-державного парламенту належали: 1) законотворча робота; 2) затвердження бюджету; 3)

затвердження членів уряду за поданням Федерально-державного голови; 4) контроль за діяльністю виконавчої гілки влади; 5) призначення половини від загальної кількості суддів вищого Федерально-державного суду; 6) притягнення до відповідальності Федерально-державного голови після закінчення терміну його повноважень, суддів вищого Федерально-державного суду, депутатів, міністрів та віце-міністрів. В проекті Основного закону зазначається, що обидві палати парламенту мають рівне право законодавчої ініціативи. Федерально-державний голова, Федерально-державний суд, Федерально-державний контроль, уряд, громадяни УНР також наділяються правами ініціювання певних питань перед парламентом.

До складу виконавчої гілки влади О. Ейхельман відніс урядову виконавчу владу і місцеве самоврядування, що функціонує в державі на підставі законів та конституції. Одночасно він зазначав, що «...закон для виконавчої влади не може конкретно приписувати всіх її службових діянь у всіх деталях, а захищає її відповідний простір діяння, щоб вона могла, пристосовуючись до фактичних умов, найліпше здійснити свої завдання, які їй доручені законом» [3, с. 41]. Фактично йдеться про надання виконавчій владі певної самостійності з метою впровадження і реалізації принципу децентралізації у так званій урядовій адміністрації (урядовому управлінні). Проявом цієї самостійності є автономія місцевої влади в громадах, повітах і землях на основі чинних правових норм. У такому випадку виконавчій владі надається право застосування загальнообов'язкових приписів до населення, що набувають значення законів у визначеному місцевому районі. Вони не є результатом законодавчої діяльності парламенту, а різних органів виконавчої влади (переважно місцевого рівня). О. Ейхельман доходить висновку, що в сучасній державі виконавча влада частково наділяється функціями законодавчої як на рівні урядовому, так і місцевого самоврядування. Діяльність виконавчої гілки влади повинна ґрунтуватись виключно на правових нормах, закріплених в конституції. Проте, зазначає О. Ейхельман, в поодиноких випадках закон надає виконавчій владі право переглядати існуючі закони, особливо у тих випадках, коли останні не відповідають потребам суспільно-політичного життя, а їх зміна не може здійснитись через різні обставини. Тому рівень самостійності виконавчої влади у сучасній правовій державі значною мірою відрізняється від того, що був притаманний державі «поліцейського» типу в минулому. Виконавча гілка влади реалізується через урядове управління, яке поділяється на центральне і місцеве. До центрального управління входять міністри, міністерства, їх департаменти, а також діловодства різних ступенів. Місцеве урядове управління виконавчої влади здійснюється місцевими установами, що переважно поділяються на декілька ступенів: обласні (наприклад, провінційні, губерніяльні тощо); середні; нижчі. Залежно від простору державної території, густоти населення перша і друга категорії зазначених установ можуть поділитися ще на кілька ступенів.

У проекті Конституції УНР О. Ейхельмана зазначається, що вищим органом виконавчої влади Федерально-державної організації є Федерально-державний голова, який обирається на шість років. Ним міг бути громадянин УНР, українець за походженням, який проживає на території України не менше 20 років, користується правом плюрального голосу, має 40 років і більше, відповідає освітньому цензу, визначеним об'єднаним зібранням, має не менше 10 років стажу державної служби на відповідній посаді чи кооперативної діяльності. Кандидат повинен сповідувати християнську віру. Вибори Федерально-державного голови проводяться об'єднаним зібранням двох палат парламенту і членів Федерально-державного суду. До повноважень Федерально-державного голови входили: догляд за виконанням законів з боку виконавчої гілки влади; реалізація внутрішньої і зовнішньої безпеки держави; затвердження цивільних та військових урядовців; внесення пропозицій до парламенту про кандидатів на дипломатичні посади; укладання від імені УНР міжнародних договорів; затвердження надзвичайних видатків; Федерально-державний голова є Головним отаманом Збройних сил тощо.

У компетенції Федерально-державного уряду перебували питання центрального державного управління. Кількість міністерств і засоби, необхідні для їх утримання, визначались окремим законом. Розподіл повноважень між міністерствами належали Раді міністрів і затверджувались Федерально-державним головою. У складі кожного міністерства утворювались департаменти. Міністерства очолювались міністрами, а департаменти – директорами. Уряд за проектом Конституції О. Ейхельмана розглядав та приймав рішення стосовно справ, доручених йому парламентом, Федерально-державним судом, Федерально-державним головою, внесені головою уряду або окремими міністрами.

Питання організації системи державної влади у працях вченого тісно переплітається з його баченням організації місцевого самоврядування Автономне самоврядування, на думку дослідника, є окремою гілкою влади на рівні з урядовою виконавчою владою, від якої певною мірою є залежною, «але принципово воно діє під загальною владою законів самостійно – воно автономно самоврядується» [3, с. 40]. Місцеве самоврядування він визначає як врядування в державі у місцевих справах, яке має певну автономію стосовно

уряду. На переконання О. Ейхельмана, реформа місцевого самоврядування повинна ґрунтуватися на принципі демократично-республіканської державності, який не обмежується терміном „автономія” чи створенням широкої адміністративної децентралізованої традиційної одиниці місцевого самоврядування (земств і різних громад). Зміна системи місцевого самоврядування, наголошує науковець, потреба часу, реалізація якої забезпечить стабільний і міцний розвиток держави, підніме рівень життя. Автор пропонує відмовитись від усталених поглядів на систему взаємовідносин „регіони – центр” із „всемогутнім суверенітетом” державної влади. „Ці відносини, – констатує О. Ейхельман, – мусять зійти з ґрунту абсолютної підлеглості самоурядових одиниць парламенту і перейти на положення такого зміненого раціонального стану, що наближається до федерально-об’єднувального зв’язку державності із самоурядовими одиницями, як представництвом суспільства у публічно-правовому житті країни, – на спільній для обох сторін державній території” [6, с.3].

Будучи відомим правником, особливу увагу О. Ейхельман приділяв питанню організації правової держави з ефективною судовою системою, яка б відповідала кращому світовому досвіду. На думку О. Ейхельмана, майбутній кодекс про публічно-правовий устрій УНР повинен називатися «Українською Правдою» в знак поваги до Руської Правди і має відповідати модерній українській культурі та потребам українського народу. У не багатьох випадках, зазначає О. Ейхельман, можна використовувати і закони колишньої Російської імперії, але за основний зразок – це право країн Західної Європи і Північної Америки [4].

Вищим органом судової влади в УНР, згідно з поглядами О. Ейхельмана, повинен стати Федерально-державний суд, половину складу якого обирало об’єднане зібрання палат Федерально-державного парламенту з числа кандидатів, склад яких пропонують земельні парламенти, дві шостих – з числа кандидатів, внесених самими палатами, а одну шосту – призначав Федерально-державний голова. До повноважень Федерально-державного суду входили охорона конституційних норм держави від можливих посягань, вирішення питань, пов’язаних із застосуванням законів, розгляд справ про дисциплінарні і карні вчинки Федерально-державного голови, його заступників, членів самого суду тощо. Крім Федерально-державного суду, передбачалось утворення ще й Вищого касаційного суду (до його складу входили по одному представнику від кожної землі) і спеціальних судів з розгляду військово-дисциплінарних і військово-карних справ.

П’яту гілку влади – фінансово-контрольну – О. Ейхельман назвав «невідкладною інституцією» у вирішенні складних господарських питань тогочасної державності. Її основне призначення – ревізування фінансової діяльності. У разі прийняття складних рішень вона наділялась правом звернення до народу і проведення референдумів, якщо виникали суперечності з парламентом. «Фінансово-контрольній владі, – констатує вчений, – належить аналогічне положення у загальному складі державної влади, як судовій владі» [3, с. 41].

Після довгих років наукових роздумів про шляхи розбудови Української держави, пошуку оптимальних форм організації державної влади у ній, погляди О. Ейхельмана зазнали незначних змін. Йдеться про його бачення дещо інших механізмів формування законодавчої і виконавчої влади. Проте їхні функції і принципи діяльності залишилися сталими. Пропонуючи свій новий проект публічно-правового устрою УНР, у 1934 р. О. Ейхельман напише, що він все ж таки «...ґрунтується на принципах: забезпечення всіх культурних, публічних та особистих прав громадян і в деякій мірі федеративного устрою з послідовним втіленням основ правової держави й сполучення з цим принципом службової відповідальності на всіх рівнях та у всіх ділянках публічно-правової діяльності» [4, с. 12]. Отже, окреслюючи перспективи організації державної влади у незалежній Україні, вчений дотримувався принципу демократизму з широким використанням народного волевиявлення, розгалуження влади на п’ять незалежних гілок, її децентралізації в поєднанні з ідеєю федералізму, а також відповідальності представників влади різних рівнів за наслідки своєї роботи.

Ідеї О. Ейхельмана щодо організації системи державної влади пронизані повагою до закону, порядком організації і діяльності, увагою до узгодженості прав і обов’язків, чітким розмежуванням повноважень різних органів і посадових осіб. Темати для окремого дослідження є реалізація принципу народоправства, а також особливості системи стримувань і противаг у конституційному проекті вченого. Особливої уваги заслуговує той факт, що в тогочасних складних і непрогнозованих суспільно-політичних умовах з’явилися думки такого високого ступеня демократизму. Це тільки посилює актуальність поглядів О. Ейхельмана і можливість їх практичного застосування під час сьогоднішньої радикальної реформи політичної системи України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ейхельман О. Вступ до проекту конституції УНР // Народна справа. – 1920. – 14 жовтня. 2. Ейхельман О. Вступ до проекту конституції УНР // Народна справа. – 1920. – 20 жовтня. 3. Ейхельман О. Енциклопедія права: Курс читання проф. О. Ейхельмана на 1-му семестрі економічно-кооперативного відділу Української господарської академії в ЧСР. – Подєбрати, 1923. – 84 с. 4. Ейхельман О. Нові шляхи українського державного права (Звіт з Українського Правничого З'їзду у Празі) // Життя і право. – Львів, 1934. – Ч.1. – С.12–13. 5. Ейхельман О. Проект Конституції – основних державних законів Української Народної Республіки. – Київ–Тарнів, 1921. – 96 с. 6. Ейхельман О. Реформа місцевого самоврядування, на підставі демократично-республіканської державности. – В кн.: Ювілейний збірник в честь професора Станіслава Дністрянського, піднесений ювілярові з приводу його 25-літнього ювілею наукової діяльності професорами факультету права і суспільних наук УВУ в Празі. – Прага: Вид-во державної друкарні в Празі, 1932. – 81 с. 7. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 272 с. 8. Присяжнюк А.Й. Деякі аспекти державного будівництва у сфері забезпечення безпосередньої демократії за проектом Конституції УНР О. Ейхельмана // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». – Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2007. – Т.20(59). – № 1. – С. 50–56.

УДК 94+070 (09)+351.858 (477.83/86) «18-19»

О. Хімяк

Національний університет “Львівська політехніка”

ГАЗЕТА “ДІЛО” ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

© О.Хімяк.; 2009

Досліджується спроба аналізу тематики українського щоденного часопису «Діло» і його впливу на соціальні та політичні погляди населення.

The research work is the analysis of Ukrainian themes in a daily periodical «Dilo» and its influence on social and political views of the nation.

Важливим чинником суспільно-політичного життя української громадськості Галичини у процесі її національного пробудження та боротьби за державну незалежність і соборність України була преса. Власне ця обставина зумовлює важливість та наукову значущість дослідження ролі преси у національному самоусвідомленні українців Галичини та у зростанні національно-визвольного руху на зламі ХІХ–ХХ ст.

Традиційно історики вивчають пресу переважно як джерело, а не як важливий чинник суспільно-політичного життя, елемент культурного розвитку та політичної боротьби. Саме такий підхід до вивчення преси дає можливість глибше та повніше збагнути зміст суспільних процесів. У національному самоутвердженні українців-галичан значення преси підсилювала та обставина, що галицькі українці були частиною народу бездержавного, політично поневоленого, і тому часописи ставали чи не єдиним чинником національного самоусвідомлення й самоорганізації народу, потужним засобом впливу на різні його прошарки. Погляд на пресу, зокрема на такий яскравий часопис, яким був «Діло», як на чинник, а не лише як на дзеркало суспільно-політичного життя, певною мірою визначає наукову актуальність статті.

Мета публікації полягає у вивченні і узагальненні через призму преси історичного досвіду національно-визвольних змагань за утворення незалежної самостійної Української держави. Зокрема, становлення часопису «Діло» в Галичині, його програмні, ідейно-політичні засади та тематичні аспекти; місце і роль видання у формуванні та утвердженні національної самосвідомості українців-галичан, розвитку української літературної мови, національної системи освіти, ідейно-політичному протистоянні москвофільському рухові; позицію преси щодо розв'язання українського національного питання напередодні.

В останні роки результати багаторічної роботи вітчизняних дослідників втілилися у кількох монографічних працях з історії української преси Галичини. Так, історією "Діла" – першої галицької